

Inhoudsopgave

- 57 Marjanne Kloeg
Proveniers in het Huis van Achten.
Het leven van de bewoners in
het Provenhuis
- 70 Jan Drewes
Victorientje in den vreemde
- 76 Eelkje Knol
Timevarps
- 78 Alkmaar varia
- 81 Verenigingsnieuws

Oud Alkmaar is een uitgave van de Historische Vereniging Alkmaar. Het tijdschrift verschijnt drie keer per jaar. Oude nummers zijn te koop via een e-mail naar info@hvalkmaar.nl.

Redactie

Marlies ten Berge, Jan Drewes, Eelkje Knol

Redactieadres

Kopij voor Oud Alkmaar en te bespreken publicaties zenden aan: Redactie Oud Alkmaar, p/a Historische Vereniging Alkmaar, Nassaulaan 43, 1815 GJ Alkmaar, of naar redactie@hvalkmaar.nl.

Opmaak

Greyfish Grafische Vormen, Alkmaar.

Druk

Krijgsman Drukkerij, Alkmaar.

© Historische Vereniging Alkmaar.

Niets uit deze uitgave mag worden veeleenvoudig of anderszins openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Historische Vereniging Alkmaar.

OMSLAG

Voor: Twee proveniers van het Huis van Achten uit 1907 zitten in de tuin van dat hofje uit 2007. *Timevarp* foto door M. ten Berge van foto's van H. Erkamp uit collectie Regionaal Archief en van M. Kloeg

Achter: Detail van 'Het kanaal van Alkmaar' door A. Bauchant. Collectie NMWV Tokio

Wat is Alkmaar?

Dit is Alkmaar! Het boek dus, dat we u als oudejaarsgeschenken cadeau doen. Reinier Sierag en Els Schipper publiceerden hun Alkmaarse columns wekelijks in het Alkmaars Nieuwsblad. Ze wilden er graag een boek over

uitbrengen, maar in hun laatste column in september lazen we dat ze geen geschikte uitgever konden vinden. Zullen wij dan uitgever zijn voor deze Alkmaarliefhebbers, dachten we. En zo hielpen we elkaar. We vormden een redactie, hebben kennis van de lay-out en de marketing en zetten alles op alles om samen dat boek voor de Kerst bij u thuis te hebben. Als het boek in de envelop zat is het gelukt. Anders heeft u nog wat te goed van ons. Hoe dan ook, we wensen u er veel genoegen mee.

De Historische Vereniging kreeg van het Alkmaars Nieuwsblad tegelijkertijd het aanbod om de plek van de column van Reinier en Els te vullen. Sinds 11 september staan we op pagina 3 met "Kijk op Alkmaar". Opiniërend commentaar op Alkmaars wel en wee, met een verwijzing naar de stadsgeschiedenis. We zullen zien hoe lang we deze taak op ons kunnen nemen. Maar tot nu toe hebben we er veel genoegen in. U hopelijk ook. Mocht u buiten Alkmaar wonen en de huis-aan-huiskrant niet ontvangen, dan kunt u de columns ook vinden op onze website. Vanaf januari a.s. houden we op elke tweede zaterdag van de maand, van 10-13 uur, open huis in ons kantoor aan de Nassaulaan 43. Voorlopig tot de zomer bij wijze van experiment. U leest er in dit blad meer over. Van harte welkom met vragen, verhalen, foto's, boeken of wat dan ook. Er is warme koffie en thee.

Ondertussen wensen we u mooie feestdagen toe en een gelukkig Nieuwjaar. We hopen u in het nieuwe jaar te ontmoeten bij één van onze ledenactiviteiten, lezingen, wandelingen, Pinksterdrie en Open Huis.

Leen Spaans

Proveniers in het Huis van Achten

Het leven van de bewoners in het Provenhuis

Marjanne Kloeg

Na twee eerdere artikelen over het Huis van Achten ditmaal aandacht voor het leven van de proveniers en de moeder. Sinds 29 mei 1657 werd het provenhuis bewoond door maximaal acht mannen die werden verzorgd door een vrouw, die moeder werd genoemd.

Met het vermogen van Johan van Nordingen werd een hofgebouw aan de Lombardsteeg/hoek Nieuwslout. Daar konden ten hoogste acht mannen kost en inwoning krijgen, die door ouderdom tot armoede vervallen waren. Ze moesten wel voor een aantal zaken zelf zorg dragen; wie dat niet kon opbrengen kon terecht in een armenhuis.

Iedere provenier moest inbrengen een bed met zijn peluw (langvormig hoofdkussen), een oorkussen en een zirkussen, twee paar slopen, twee paar lakens, drie dekens, twee stoelen, een kist of kastje, een tinnen waterpot, een mantel of rok, twee pakken, zes hemden, zes neusdoeken, zes kragen of beffen en meubels, van te voren gespecifi-

ceerd en die na het overlijden van de provenier aan het huis moesten blijven. Een provenier, die goederen had verworven of geërfd, "zal die goederen aan het provenhuis moeten laten, zonder ze weg te geven of weg te maken of te verkopen naar het oordeel van de regenten".

Kost en inwoning leverden echter geen luxe voorziening op. Het leven in een provenhuis was karig, de financiële middelen waren beperkt. Soms waren de problemen zo groot dat de huishouding in gevaar kwam, zoals gebeurde in het begin van de negentiende eeuw.

De bewoners bleven toen wel kosteloos in het huis, maar zij moesten voor zichzelf zorgen en de moeder werd ontslagen. In

Twee houten beelden van proveniers in de vestibule.
Joris Jacobsz,
1656-1658.
Foto M. ten Berge

haar plaats kwamen er huisbewaarders tegen en kleine vergoeding. Dit duurde tot de laatste overgebleven bewoner in 1830 overleed.

Toen besloten de regenten weer nieuwe bewoners aan te nemen, maar zij moesten ouder zijn dan vijftig jaar en een verzekerd jaarinkomen van fl.150,- hebben. Zij moesten een gering wekelijks kostgeld aan de moeder betalen. Die ontving van de regenten een toelage voor de overblijvende kosten van de huishouding. In het nieuwe reglement van 1835 stond nog steeds dat bij overlijden alles eigendom van het huis werd, maar daar werd bijgeschreven 'met uitzondering van onroerende goederen, effecten en obligatiën'.

Uit een advertentie in de Alkmaarsche Courant van 22 februari 1858 blijkt dat de toekomstige proveniers "geene kinderen ten hunnen laste hebbende, en niet geheel ontbloot van eenig inkomen, weder de gelegenheid aangeboden [wordt], om zich in bovengemeld gesticht kost en inwoning te verschaffen". Er werd in de advertentie aan toegevoegd dat dit mogelijk zou leiden tot een 'onbezorgde ouderdom'.

REGLEMENT

De proveniers werden geacht zich te houden aan de regels, vastgelegd in een reglement en voorgelezen in het bijzijn van de regenten. Dit gebeurde vier keer per jaar. Het reglement werd vernieuwd en aangevuld op 15 juni 1774 en daarna nog een aantal keren. Deze reglementen vertellen ons iets over het dagelijks leven in het huis.

Zo moesten de proveniers hun maaltijd om elf uur 's morgens en 's avonds in de zomer om acht uur en in de winter om

zeven uur niet voorbij laten gaan. Wie te laat kwam mocht niet na-eten, tenzij hij 'belet was geweest met voorweten van de moeder van het huis'. Voor en na de maaltijd behoorden zij 'tot God te bidden en Hem te danken'.

De proveniers moesten zomers voor negen uur en 's winters voor acht uur 's avonds vertrekken uit de provenierskamer en zich begeven naar hun eigen kamers. Die moesten zij dan dichtdoen en gaan slapen zonder nog langer licht te gebruiken of vensters te openen.

Mannen die zich buiten het huis ophielden, in de stad of bij familie, moesten ook voor acht of negen uur thuis zijn, omdat dan de deur in het nachtslot gesloten zou worden. Niemand mocht 's nachts afwezig zijn, ook niet de stad uitgaan, zonder toestemming van de regenten. Andersom mocht ook geen van de proveniers iemand in het huis laten overnachten of laten eten of drinken. Niemand mocht enig voedsel van buiten naar binnen brengen, want men moest tevreden zijn met de kost en de drank die verschaft werd.

'Tabak drinken', zoals het kauwen op tabaksbladeren, het pruimen, werd genoemd, was binnenshuis verboden. Als iemand hier toch drie maal op betrapt was, zou hem het pruimen in het geheel onttzegd worden. Dronkenschap was natuurlijk ook niet gewenst. Halverwege de twintigste eeuw was alcohol nog steeds verboden, wat natuurlijk niet wil zeggen dat er niet stiekem gedronken werd.

Proveniers mochten over niemand kwaadspreken, vloeken noch zweren, noch over de religie redetwisten. Men was verplicht zich aan te passen op straffe van zes weken uit het huis te moeten vertrek-

ken zonder de mogelijkheid om in die tijd eten uit het huis te halen of zelfs maar buiten de provenierskamer te brengen. En de mannen mochten natuurlijk de goede naam van het huis niet te grabbel gooien: wat in het huis passeerde mochten zij niet naar buiten brengen, ook geen ruzie maken of in opspraak raken.

De regels van het huis zullen in de loop der jaren natuurlijk enigszins aangepast zijn. De tijden voor de maaltijd bijvoorbeeld, of de avondklok, zoals in de oude reglementen genoemd, zouden in de twintigste eeuw niet meer passen. De kern bleef echter hetzelfde: geen kwaadsprekerij of dronkenschap en je schikken in de huisregels. Nog in augustus 1962 werd in het reglement in artikel 9 gesteld: "de proveniers behoren zich zowel in als buiten het huis als eerbare en fatsoenlijke lieden te gedragen."

DE MOEDER

In het testament van de stichter van het proevenhuis, Johan van Nordingen de Jonge, stond dat hij wilde dat na zijn dood de mannen verzorgd zouden worden door 'een vrouwpersoon, die haatlieden assisteert in alle handtrekkingen'. Zij werd aangesproken met de naam 'moeder' en de eerste moeder was mevrouw Arnoldina de Mol. Ze had de verantwoordelijkheid voor de huishoudelijke zaken en dus eigenlijk de dagelijkse leiding. In het reglement stond: "Wie de moeder kwalijk bejegt of de dienstmaagd onbehoorlijk of ongepast aanspreekt zal acht dagen geen eten en drinken in het huis mogen genieten." Het ging hier om een zogenaamde binnenmoeder, dat wil zeggen dat de moeder in het hof woonde. Er was een 'moederskamer' aan de zijde van de

Nieuwesloot en grenzend aan de keuken. Bij de aanstelling werden de moeder de verplichtingen aan de betrekking verbonden medegedeeld. Een zo'n verplichting was, in 1873 tenminste, het houden van een meid. De dienstmaagd, meid, huishoudelijke hulp of werkster (soms de dochter) kreeg een toelage van de moeder. In een advertentie in de Alkmaarsche Courant in 1939 werd specifiek gevraagd om een weduwe of ongehuwde vrouw. Over het algemeen was de moeder ongebonden, maar dat was zeker niet altijd het geval. In 1957 werd bij een aanstelling

In de gang moeder Mol-Buhrs, aangesteld in 1905 en op verzoek cerverol ontslagen in 1920. Foto H. Erkamp 1907. Collectie Regionaal Archief

Modder T. Koppes – Beereboom met negen mannen aan tafel. De derde man rechts van de moeder gezeten is haar echtgenoot. Foto Jaap Schoen, 1966

als moeder in de notulen genoteerd: “Het College van Regenten staat u wel toe uw man bij zich te hebben.” Soms verrichtte de echtgenoot van de moeder, als ze die had, steun door klussen te verrichten, maar hij was nooit in dienstverband in het huis. Zo bouwde meneer De Jager in 1963 een schuur in de binnentuin. In 1966 maakte Jaap Schoen een foto van moeder

Portret van Elisabeth Graat-Lampe. Foto J. Christijn, tussen 1880 en 1884. Collectie H. Pouw

Koppes-Beereboom aan tafel met acht proveniers én haar echtgenoot tussen de mannen.

ELISABETH GRAAT-LAMPE

Op donderdag 18 september 1873 werd door de regenten een nieuwe moeder aangesteld, voorlopig voor een proeftijd van zes maanden, ingaande 1 oktober 1873. Zij werd de opvolgster van Koozje Wijde-man, die na vijf jaar ‘moederschap’ wegens haar huwelijk ontslag had gevraagd. De nieuwe moeder was weduwe Elisabeth Graat-Lampe, rooms-katholiek, 48 jaar. Bijna achttien jaar zou zij de moeder van het Huis van Achten zijn, tot haar onverwachte dood. Tijdens een ingelaste vergadering van de regenten en de rentmeester vermeldde de voorzitter dat “op 25 juni 1891 de moeder van de proveniers, Elisabeth Graat-Lampe, ten gevolge van hevige brandwonden, door haar de vorige dag verkregen, overleden is. Betreurende de droefgevolgen, die het ongeluk met petroleum voor haar en het

huis heeft, was het thans noodig te bespreken, wie voorlopig met de directie in huis zal worden belast. De dochter van de moeder, Mej. Jansen, heeft aangeboden in het huis te blijven tot de nieuwe moeder haar betrekking zal aanvaarden en zolang haar functie waar te nemen. Voor haar eigen huishouding heeft zij hulp genomen.”

Dit bod werd aangenomen en zo werd Maria Engelina (Marie) Jansen-Graat tijdelijk in dienst genomen. Zij was net 38 jaar, woonachtig op het Verdronkenoord, nu nummer 80. Haar huishouding bestond op dat moment uit haar man en tien kinderen, waarvan de jongste nog geen jaar was. Dit kleinkind van moeder Elisabeth heeft het verhaal dat haar oma was verbrand door het omvallen van een petroleumtoestelletje, in de familie levend gehouden.

Voor de betrekking van moeder meldden zich zeventien sollicitanten, zodat ‘ene oproeping onnoodig wordt geacht’. Per 10 augustus 1891 werd Anna Maria Verhoeven als de nieuwe moeder aangesteld. Zij zou na vijf jaar ontslag vragen.

BRANDGEVAAR

Ongelukken met vuur lagen vaker op de loer. Begin november 1891 ontstond brand in de schoorsteen van het kamertje van de heer J. Reli. Gelukkig werd de brand snel geblust, maar de schoorsteenmantel had toch enige schade opgelopen en reparatie werd door de timmerman begroot op fl. 11,-. Omdat hierbij bleek dat de vorige moeder de schoorsteen in de provenierskamers niet geregeld had laten vegen, werd dit achterstallig onderhoud direct aangepakt en alle schoorstenen van het hof

Portret van Marie Jansen-Graat. Foto J. Christijn, tussen 1880 en 1884. Collectie H. Pouw

geveegd. Met het oog op brandgevaar en om beter controle over het geregeld vegen te kunnen uitoefenen namen de regenten het besluit om dit in het vervolg niet meer aan de moeder over te laten maar zelf voor rekening van het provenhuis te laten uitvoeren.

En dan lag er nog het probleem van de petroleumstellen, die nog steeds brandgevaar opleverden. Vooral door G. Coster werd regelmatig een petroleumtoestel gebruikt en dit toestel had ook al eens in brand gestaan. In de vergadering van de regenten en de rentmeester op 3 september 1894 werd moeder Anna Maria Verhoeven gelast crop toe te zien dat deze toestellen door de proveniers niet meer werden gebruikt: het was onnodig en vermeerde het gevaar voor brand. De rentmeester werd verzocht aan provenier H. van de Poll het besluit van de regenten mede te delen, want hij gebruikte ook wel eens een petroleumstel.

Het lokaal
Harmonica van
P.A. Walraven.
Rechts het Hof
van Norlingen.
Getekend door
M.K. in 1854.
Collectie Regionaal
Archief

JUBILEUMVIERINGEN

Het 200-jarig bestaan werd op 28 mei 1857 herdacht in een vergadering van de regenten met burgemeester en wethouders en de secretaris. De voorzitter van de regenten, mr. J.A. Kluppel, hield een hartelijke toespraak waarin hij ook een beknopt verslag van de geschiedenis van het provenhuis gaf. De bewoners waren daarbij aanwezig. Zij kregen een 'buitengewone maaltijd' verschaft en een ieder van hen een geschenk, een muntstuk van vijf gulden. De heer Walraven, eigenaar van het lokaal Harmonica tegenover het Provenhuis in de Lombardsteeg, toonde zijn belangstelling door de vlaggen uit te steken en een bord met een tweeregelig vers op te hangen. Vooral de gasilluminate's avonds trok veel bekijks. Ook bij het 250-jarig bestaan in 1907 wapperde de vlag vrolijk. De voorzitter van de regenten, de heer J.M. de Sonnaville, vertelde in zijn toespraak dat de instelling bloeiende maar ook slechte tijden had gekend, maar "dat nu haar toekomst verzekerd is en dat er reden is deze dag blij te vieren". Van 's ochtends vroeg tot 's avonds

laat werden de proveniers gul onthaald. De regenten en de rentmeester werden door schilder Jan Bleys vereeuwigd in een prachtig groepsportret (zie Oud Alkmaar 2012-2); van de mannen en de moeder werden foto's gemaakt. De moeder van het hof, weduwe Clara Mol-Buhrs (57) kreeg van regent Gerrit van den Bosch een hulde "voor de zo uitstekende zorg voor de verpleegden en de instelling." De bewoners betuigden hun dank met een advertentie in de Alkmaarsche Courant van 30 mei 1907.

DE HEERENKAMER

Op zaterdag 22 september 1923 vond de inwijding plaats van de geheel gerestaureerde heerenkamer (de gezamenlijke kamer van de proveniers). Bij die gelegenheid vertelde de voorzitter van het college van regenten, de heer Gerrit van den Bosch, hoe het zo gekomen was: ruim een jaar eerder werd aan het eind van de jaarlijkse vergadering de moeder binnengeroepen en haar gevraagd of zij nog iets voor de vergadering had. Zij deelde hen mede dat de heerenkamer wel een verfje en een behangselsje nodig had.

De regenten wisten dat wel, "maar wat wij niet wisten, en het bewijst dat de Heeren Proveniers niet klaagzaam zijn, was dat de deur zo vreselijk tochtte. In moederlijke bezorgdheid deelde de moeder ons dit mede, de Heeren hadden wel een jeugdig hart, maar de beenen waren hun tijd wel wat vooruit; op oud ijs vriest het graag en reumatiek schijnt zich gemakkelijk aan ietwat oude heeren-beenen te hechten, zou daar nu niets tegen te doen zijn?" vroeg de moeder."

De heren regenten zagen al snel in dat tochtband of zelfkante latjes aanbrengen

niet zo veel zou veranderen, omdat de tochtveroorzakende deur in het voorhuis uitkwam, waar de tocht ongevraagd binnenkwam. "En het was weder de moeder – eere wie eere toekomt – die erop wees dat in de kamer nog een deur was, die in de loop der tijden weg-ge-behangseld was; als die deur, die in de gang waar het niet tochtte, uitkwam, nu weer eens openkwam, wat zou dat een genot en een gemak zijn, omdat de kamer dan vanuit de woonkamers en keuken beter bereikbaar en gegarandeerd tochtvrij zou zijn." En met vaste hand werd er direct een gat in het behangsel gesneden en er kwam inderdaad een oude deur te voorschijn. De regenten wisselden meteen ideeën uit om de kamer in stijl van de deur te brengen. Zij wendden zich tot de heer J. van

Reijendam die samen met zijn zoon Cees het ontwerp voor de kamer maakte. Het resultaat mocht er zijn: "Was tot nog toe het min of meer kazernachtige verblijf, wat zij in blijmoedig optimisme de heerenkamer noemden, minder passend in het kader van het mooie provenhuis, nu is het een waardig onderdeel er van geworden, dat wij trotsch de provenierszaal durven noemen." De kamer was nu bereikbaar door een deur vanuit de gang, waaruit een paar flinke ramen uitzagen op de tuin en 'tevens licht en leven meedelen aan de kamer'. Een geheel houten betimmering siert sinds die tijd de wanden. Ook burgemeester Wendelaar, die de kamer inwijdde, vond de ruimte gezellig. En hoewel de kas schraal was, hadden de regenten gemeend, dat er iets feestelijks

Foto van de
proveniers in 1907.
Vlnr J.J. v.d. Reest
(72), P. Bos (72), G.
Eggers (65), A. v.d.
berg (75), J. Groot
(76), B.H. van Gils
(71), J. Janse (76),
G.H. Buers (81) en
moeder J. Mol
Buhrs (57)

Boven:
De proveniers-
kamer. M. Kloeg,
2007

Onder: De ooit
dichtbehangselde
deur in de prove-
nierskamer. Foto
Nico Sevenhuijsen
2007

aan de inwijding moest worden gegeven. Daarom was de moeder verzocht te zorgen voor een paar tulbanden en daarbij tevens een fles wijn te schenken. Nadat iedereen vertrokken was namen 'de broeders' in dankbare stemming hun nieuwe kamer in gebruik. Dat schreef althans de journalist die hiervan verslag deed.

DE ZOLDER

Op zolder waren twee slaapkamertjes, waar de hulp of ook wel familie van de moeder woonde. In een regentenvergadering op 15 mei 1884 kwam ter sprake dat

de zolder boven de moederskamer en de keuken dringend moest worden opgeknapt. "Vroeger was op eene zwakke plek reeds eene deur gelegd, doch heden is boven de keuken weder eene plank bezwaken, zoodat ter voorkoming van ongelukken vernieuwing noodzakelijk is." Er werd besloten de zolder te herstellen en de leegstaande kamertjes voor zover nodig op te knappen. De hulp deed de was, die in de winter te drogen werd gehangen op de zolder, die grotendeels leegstond. In de zestiger en zeventiger jaren van de twintigste eeuw droegen de mannen nog lange wollen Jaegeronderbroeken. Je kon zo tussen de dakpannen door naar buiten kijken en het duurde soms een week voordat de lange onderbroeken droog waren.

In een kamertje op de zolder woonde in de zestiger jaren ook de jonge zoon van moeder E.W. de Jaeger-Dingerdus, Sam (oud-chefsportredactie van de Alkmaarsche Courant), toen zijn moeder het huis beheerde vanaf eind augustus 1962 totdat haar eind juni 1966 op eigen verzoek ontslag werd verleend. Hij vond het heel prettig in het huis.

Bij de verbouwing in 1987 voor de nieuwe huurders kreeg elke kamer een eigen zolderkamer, met een was- en douchegelegenheid.

JAN HAAKMAN

Tijdens de eerste wereldoorlog woonde en overleed in het provenhuis Johannes (Jan) Hackman/Haakman. Hij was de zoon van een Duitse immigrant, die koopman was. Jan Haakman, geboren in Alkmaar op 1 april 1840, was de oudste broer van de

beroemde straatventer en stadsfiguur Andreas (Appie) Haakman, wiens foto met mand en klompen menigmaal is afgedrukt. Jan was winkelier en tuinman. Hij verkocht groenten, maar al gauw deed hij ook in bloemen en planten. Hij adverteerde met het feit dat hij tuinen aanlegde en onderhield, maar met de bouquetten en versieringen maakte hij naam! Hij voorzag optochten van bloemversieringen en won prijzen en medailles bij de Hollandse Maatschappij van Landbouw. Hij woonde nog maar kort in het huis toen hij in 1916 op 76-jarige leeftijd overleed.

HENK SMIT

Hendricus Jacobus Smit, geboren in 1875, kwam op 13 september 1945 in het Huis van Achten wonen. Kleinzoon Henk en kleindochter Anneke hebben daar nog herinneringen aan. Hun opa was stoker/olieman bij de marine geweest. Hij zat op de grote vaart en bleef dus lang weg. Om wat bij te verdienen ging zijn vrouw vis bakken en rondbrengen, ook bij het provenhuis. Bij de marine ging je op je 45ste met pensioen, en opa Smit is toen een fruit- en viswinkel in de Magdalenenstraat begonnen. Hij was zeventig jaar oud toen hij provenier werd en zou er acht jaar wonen. Hij stierf op 11 april 1953 in het huis aan een hersenbloeding en lag daar ook opgebaard.

Zijn kleinzoon Henk, die toen acht jaar oud was, vond de woning van zijn opa maar een bedompt kamertje, donker en kil. Er was geen wastafel, geen kraan, helemaal niks. Hij zag er weinig vrolijkheid. De mannen hadden een kolenkacheltje in hun kamer. Op de binnenplaats was een kolenbak, waar zij zelf kolen moesten

scheppen. Henk Smit had gelukkig een kleindochter die dat voor hem deed. In het provenhuis mocht niet gedronken worden, maar dat gebeurde toch stiekem, om de somberheid te verdrijven. Bij Kraakman werd oude jenever gekocht en door het schuifraam smokkelde kleindochter Anneke de drank naar binnen. De mannen pruimden ook, er waren drie sigarenwinkels in de Magdalenenstraat waar ze hun pruimtabak kochten. Een paar keer in de week legde Anneke zijn kwispeldoer of spuwbekkentje. Opa droeg een rond overhemd en iedere dag een nieuwe boord, en de mannen lieten zich scheren bij de kapper. Er was ook eenzaamheid, vertellen Henk en Anneke, maar daar had hun opa geen last van. Hij had alles in de buurt. De sfeer zoals Henk die beschrijft hoorde ook een beetje bij de vijftiger jaren, wordt er verachtend aan toegevoegd. Er was nog geen AOW, je ging er eigenlijk wonen bij gebrek aan beter.

PIET VERHAGEN

Toen Piet in het huis kwam wonen was hij tachtig jaar oud. Hij was in 1871 in

Een gedeelte van de zolder aan de kant van de Lombardsteeg. Foto J. Elsinga, 1982. Collectie Regionaal Archief

Haarlem geboren en kwam in 1896 naar Alkmaar als militair kleermaker aan de toen sedert twee jaar bestaande Cadetten-school aan de Wilhelminalaan. Achttien jaar lang vervaardigde en repareerde hij de toen nog donkere uniformen van de honderden aspirant-officieren, waarvan sommigen het later tot generaal brachten en grote bekendheid verwierven. De mobilisatie van 1914 maakte Alkmaar tot een belangrijke garnizoensstad, waar o.a. het depot van het vijfde regiment infanterie werd gelegerd. De heer Verhagen werd naar dit depot overgeplaatst en bleef daar tot 1919 werkzaam: toen keerde het regiment weer naar zijn vredesstandplaats Amersfoort terug. De commanderende officier had graag gezien dat Piet Verhagen zich eveneens in Amersfoort vestigde, maar hij bleef Alkmaar trouw. Toen er geen uniformen meer te vervaardigen waren

trad hij als civiel-kleermaker in dienst bij de firma H.S. Cloeck, waar hij tot 1935 in vast dienstverband bleef. Hij was toen 64 jaar, maar werkte daarna nog voor enkele andere plaatselijke kledingmagazijnen. Nadat zijn vrouw was overleden kwam hij in juli 1951 op 80-jarige leeftijd in het Huis van Achten. Hij heeft er veertien jaar en tien maanden gewoond en overleed in 1966. Jarenlang betaalde hij een iets lagere pensioenprijs, omdat hij als enige een kamer had die nog niet was gemoderniseerd. In het huis stond hij bekend als een uitstekend kaartspeler en als punctuele 'tafeldekker'. Hij was gewend dagelijks te wandelen naar de Sociëteit voor Ouden van Dagen aan het Lutrik Oudorp. Direct na zijn overlijden werd de kamer totaal gerestaureerd en vervolgens in gebruik genomen door de heer Cornelis M. Booi, een bekend Alkmaarder, van beroep notaris-klerk.

VERTREK UIT HET HOF

Proveniers kwamen en gingen. Soms verhuisden ze naar een ander adres, uit ontevredenheid met de gang van zaken of omdat ze zich er gewoon niet thuis voelden. In 1970 werd een bewoner het verblijf in het Huis opgezegd. Deze bewoner kon niet aan een geregeld leven wennen en verbleef gedurende dagen en nachten in café's en logementen. Vooral in de twintigste eeuw, toen de bejaardenzorg sterk veranderde, zijn natuurlijk bewoners die meer zorg nodig hadden vertrokken naar ziekenhuis of verpleeghuis. Sommige proveniers werden na een tijd in het ziekenhuis opgenomen. Zij keerden niet meer in het huis terug, omdat zij volledige verzorging behoeften.

Een provenier werd bijvoorbeeld naar een particulier verpleeghuis in Wieringerwaard overgebracht of naar Westerlicht in de Alkmaarderhout. Twee proveniers vertrokken in 1965 op eigen verzoek naar de Pius Stichting. Soms overleden zij in het ziekenhuis.

Velen hebben er tot hun dood gewoond. Twee grafsteden in de Grote Kerk in Alkmaar, gelegen in de middelgang no.292 en no.293 hebben aan het provenhuis behoord. De stichter van het Hof, Johan van Nordingen de Jonge, en zijn vader, advocaat Johan van Nordingen, werden hierin begraven. Maar ook enkele proveniers hadden een grafstede: als een provenier van het huis overleed behoorden vanaf het begin van het provenhuis in 1657 de goederen en alles wat door de in het huis stervende proveniers werd nagelaten, aan het huis, dus ook hun graf. Gestorven proveniers zonder eigen graf werden bijgezet in de graven van Johan en zijn

vader of in die van de gestorven medebroeders.

OOK VROUWEN

Op 1 juli 1974 kwam de eerste vrouw in het Huis van Achten wonen. Dit ging in tegen de oorspronkelijke reglementen, maar er waren problemen met de bezetting van de kamers. Mevrouw E.C. de Graaf, geboren 6 februari 1892, vertrok al weer na vier maanden. Een jaar later nam de tweede vrouw een leeggekomen kamer in gebruik: mejuffrouw Trijntje Schoehuijs. Zij was geboren in 1898 en bracht de eerste negen jaren van haar leven door in een weeshuis. Ze bleef ongehuwd en verwierf een inkomen als kinderjuffrouw en huishoudster. Zij was zeer muzikaal en samen met de heer Spanjaard begon ze in 1951 muziekhandel Schoehuijs-Spanjaard op Koorstraat 17 (nu 23) naast de firma Spanjaard op nr. 19 te Alkmaar. De laatste bijna vijf jaren van haar leven, tot haar

Pieter Blank, links op de foto, woonde in het huis vanaf 1 januari 1933 tot zijn overlijden op 13 november 1949. Particuliere collectie M. Brakenhoff

Still uit een videofilmje gemaakt bij de Sinterklaasviering van 1975. Naast Sinterklaas zit mevr. Schoothuis.

overlijden op 6 juli 1980, verbleef zij in het proevenhuis. Soms kon familie gebruik maken van een leegstaande kamer. Zo woonde in 1976 Gijsbert Robert, een neef van de moeder mevrouw Goes, een tijd in het huis. Een zinloze vernieling in datzelfde jaar van een raam aan de Nieuweslootzijde door jeugdige bezoekers van het Hof van Sonoy zorgde voor een behoorlijke schadepost. In combinatie met de geringe bezetting van de kamers bleek het Hof de exploitatie niet meer sluitend te kunnen krijgen. Tijdens een vergadering van de regenten, eind november 1977, stelde regent J.H.M. de Sonnaville dat er slechts één conclusie was na het lezen van de nota van de rentmeester met betrekking tot de financiële situatie: de mensen wilden hier niet meer in, midden in de drukte van de stad. Regent De Vos zei altijd optimistisch te zijn te zijn geweest, maar nu niet meer. Ook regent De Wild zag sluiting als enige mogelijkheid.

LAATSTE BEWONERS

Ten aanzien van een mogelijke bestemming werden talloze ideeën geopperd. Er

werd gesproken over een exclusief restaurant, een antiquariaat en over verhuur, zowel aan particulieren (notaris, advocaat) als ook aan de gemeente. Burgemeester Roozmond zei dat hij stellig wél kans zag om de bestaande dreigende moeilijkheden te overbruggen en zelfs te kunnen voorkomen door aan de desbetreffende gemeentelijke dienst van Alkmaar op te dragen geschikte kandidaten voor bewoning voor te dragen. Slechts één persoon verscheen, maar die werd wegens een dubieuze geestelijke gesteldheid door de moeder afgewezen. De rentmeester was het daar volledig mee eens. Er waren contacten geweest over de verhuur van de kamers aan verplegend personeel van het Medisch Centrum Alkmaar, maar die liepen op niets uit. In juni 1978 werd overwogen om van elders personen aan te nemen. De voorzitter van de regenten, mr. J. Belonje, voelde niet voor het direct plaatsen van een advertentie waarin het huis of althans een deel ervan te huur werd aangeboden; hij wilde de zaak niet overhaasten. Toch was afbouw de enige oplossing. Er moesten geen nieuwe bewoners worden toegelaten en de op dat moment in het huis verblijvende bewoners wilde men in de loop van 1979 laten afvloeien. De heer C.H. Liefving was de laatste bewoner die (per 1 juli) werd aangenomen. Hij vertrok per 1 april 1980 naar de Prins Hendrikstichting in Egmond aan Zee. In het voorjaar van 1981 vertrokken de laatste drie bewoners: de heren A. Doode-man, J. Schouten en P. Walle. Jan Schouten, die ruim tien jaar in het huis gewoond had en op vrijdag altijd zorgde dat mevrouw Goes (de moeder) twee haringen kreeg,

vertelde aan een verslaggever van de Alkmaarsche Courant: "Ik was er uit mezelf nooit uitgegaan en de anderen ook niet. Het was er klein en gemoedelijk, het was er hartstikke goed, ik zal nooit anders zeggen. We hadden er geen comfort, dat weet ik wel. Maar je stapte er zo de deur uit en je bent in de stad. En eisen stelden we niet. Het eten was goed en de behandeling was goed. Dat vind ik al twee heel voorname dingen." Zo werd het Huis van Achten als laatste voorziening voor bejaardenhuisvesting in de binnenstad gesloten, nadat het Huis van Zessen in de Schoutenstraat zes jaar eerder was opgeheven. Niet de locatie, maar vooral de voorzieningen waren niet meer geschikt. De accommodatie was sterk verouderd. In 1970 was er weliswaar geld geleend voor de aanleg van een volautomatische verwarmingsinstallatie, maar er was maar één toilet en pas in 1974 was een doucheruimte gebouwd en ingericht.

ANDERE HUURDERS

Het echtpaar Goes, dat het huis de laatste zeven jaar beheerde, mocht er voor niets blijven wonen. In april 1981 kwamen de eerste zes nieuwe huurders, studenten van de HTS en de HEAO in Alkmaar. Het Huis van Achten was hiermee het eerste studentenhuis in Alkmaar. Per 1 oktober waren alle acht kamers bezet door zes mannelijke en twee vrouwelijke studenten. In de proveniërskamer, waar de oude mannen aten, werd een keukenblok geplaatst, zodat ze daar om beurten voor de hele groep konden koken en samen eten. Bepaald werd, dat ze bij vertrek van een van hen zelf konden bepalen wie de nieuwe bewoner werd. De ligging midden

in de stad stelden zij zeer op prijs en de studenten hadden het naar hun zin. Een opknabbeurt bleef echter noodzakelijk. Op 2 januari 1987 begon een grondige restauratie (kosten een kleine miljoen gulden). De acht kleine kamertjes werden opgesplitst in zeven grotere eenheden: beneden een woonkamer en een keuken en toilet. Een trap naar boven leidde tot een slaapkamer en een was- en douchegelegenheid. Dakkapellen werden geplaatst. De schoorstenen werden van nieuwe loden voorzien. Eigenlijk teveel om nu te benoemen. Op 4 november 1988 werd het proevenhuis officieel heropend.

